

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ Η ΠΟΙΝΗ ΤΗΣ ΕΚΠΤΩΣΕΩΣ

ΥΠΟ

Ἀρχιμ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΤΕΡΕΛΟΥ

Ἀνάμεσα στὴν πλούσια ἐκκλησιαστικὴ νομολογία ποὺ μᾶς κατέλειπε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας Δημήτριος Χωματιανός¹, ἀπὸ τὴ δραστηριότητά του κατὰ τὴ δεύτερη καὶ τρίτη δεκαετία τοῦ 13ου αἰώνα καὶ ποὺ δημοσίευσε ὁ J. Pitra², συγκαταλέγεται μιὰ συνοδικὴ ἀπόφαση³ ποὺ ἀφορᾷ τὴν τύχη Βουλγάρων ἐπισκόπων ὑπαγομένων στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Τυρνόβου⁴, οἱ ἐπαρχίες ὅμως τῶν ὁποίων, μετὰ τὶς νικηφόρες προσπάθειες τοῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ, εἶχαν περιέλθει πολιτικὰ στὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου, ἐκκλησιαστικὰ δὲ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδας⁵, ὅπου καὶ ἀνήκαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα τῶν Βουλγάρων ἀδελφῶν Πέτρου καὶ Ἰωάννου Ἀσὲν (1185). Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τῶν τελευταίων εἶχαν μεταξὺ τῶν

1. Ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1215-1217 καὶ διετέλεσε στὸ ἀξίωμα αὐτὸ μέχρι τὸ ἔτος 1236. Γιὰ τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴ δραστηριότητα τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ βλ. τὴ νεωτέρα ἐργασία τοῦ G. Prinzing, *Die ponήματα διάφορα des Demetrios Chomatianos* (Charthophylax und Erzbischof von Ochrid, 1215-1236), Münster 1980 (πολυγρ. ἐκδ.) καὶ τὴν ἐκεῖ βιβλιογραφία.

2. J. Pitra, *Analecta sacra et classica, Spicilegio selemensi parata iuris ecclesiastici graecorum*. Selecta paralipomena, VII, Paris - Rome 1891. (εἰς τὸ ἐξῆς J. Pitra).

3. J. Pitra, *PMΣ*, 563-570.

4. Γιὰ τὶς συνθήκες ἰδρύσεως καὶ τὴν περαιτέρω πορεία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Τυρνόβου βλ. Ἰ. Ταρνανίδη, *Ἡ διαμόρφωσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1976, 111 ἐπ. καὶ τὴν ἐκεῖ βιβλιογραφία.

5. Ἡ δικαιοδοσία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδας ὀρίζεται στὰ τρία σιγίλλια ποὺ ἀναφέρεται στὶς πηγές ὅτι ἐξέδωσε ὁ αὐτοκράτορας Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος (976-1026) μετὰ τὴν ὀλοοχερῆ κατάκτηση τῆς Βουλγαρίας (1019-1020). Τὰ σιγίλλια αὐτὰ εὐρίσκονται στὸ χρυσόβουλο λόγο τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1272 καὶ περιέχονται στὴ μελέτη τοῦ H. Gelzer, «Ungedrückte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche», *BZ* II (1893) 42-46. Γιὰ μιὰ ἱστορικὴ ἀξιολόγηση τῶν σιγιλλίων αὐτῶν μὲ ἀπόδοση στὰ νεοελληνικὰ βλ. Εὐάνθ. Κωνσταντίνου (ἢ Τέγου - Στεργιάδου), *Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδας σιγίλλια τοῦ Βασιλείου Β'*, Θεσσαλονίκη 1988.

άλλων ως αποτέλεσμα τῆς σύστασης τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Τυρνόβου.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν καταλειπομένη συνοδικὴ αὐτῆ ἀπόφαση τὸ ἴδιο θέμα θίγεται ἀπὸ τὸ Δημήτριο Χωματιανὸ σὲ ἐπιστολὴ⁶ τοῦ στὸν τότε μητροπολίτη Κερκύρας Βασίλειο Πεδιადίτη⁷, μὲ τὴν παράκληση νὰ ἀναπτύξει ὁ τελευταῖος τίς προτάσεις του γιὰ μιὰ κανονικὴ λύση τοῦ προβλήματος ποὺ συνίστατο στὸ ἐὰν οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι τῶν ἀνακτηθεισῶν ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Κομνηνὸ περιοχῶν θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνουν στίς θέσεις τους, ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντικατασταθοῦν μὲ νέους καὶ στὸ ἐὰν οἱ ἱεροπραξίεις καὶ τὰ μυστήρια, ποὺ εἶχαν ἐν τῷ μεταξῦ τελέσει κατὰ τὸ διάστημα ποὺ εὐρίσκοντο στοὺς θρόνους τους, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται ἔγκυρα. Τὸ γεγονός, ὅτι ἓνας βαθὺς γνώστης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς του, ὅπως ὁ Δημήτριος Χωματιανός, καταφεύγει στὸ μητροπολίτη Κερκύρας γιὰ συμβουλές, μαρτυρεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ σύνθετο τοῦ προβλήματος καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ κύρος ποὺ διέθετε τότε ὁ Βασίλειος Πεδιადίτης. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ προφανῶς προηγεῖται χρονολογικὰ τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως. Ἔτσι ἐνῶ ἡ τελευταία χρονολογεῖται⁸ κατὰ τὰ ἔτη 1218 ἢ 1219, ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ μητροπολίτη Κερκύρας χρονολογεῖται κατὰ τὰ ἔτη 1217 ἢ 1218.

Κατὰ τὴ συζήτηση τῆς ὑποθέσεως στὴ συνοδικὴ διάσκεψη, τῆς ὁποίας προήδρευε ὁ Δημήτριος Χωματιανός, διαμορφώθηκαν καὶ προτάθηκαν ὡς λύση δύο διαφορετικὲς γνώμες ποὺ ὀδηγοῦσαν σὲ ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ἡ πρώτη ἀποτελοῦσε τὴ λύση ἀκριβείας, θεωροῦσε τοὺς βουλγάρους ἐπισκόπους ἀντικανονικοὺς καὶ κάθε πράξη ποὺ εἶχαν τελέσει παρομοίως ὡς ἀντικανονικὴ. Ἡ δευτέρη ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ «*φιλόανθρωπον ἔθος*» τῆς Ἐκκλησίας καὶ γιὰ λόγους ποὺ θὰ δοῦμε πιὸ κάτω κατέληγε στὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν κανονικοὶ καὶ συνεπῶς νὰ παραμείνουν στίς θέσεις τους. Κατὰ συνέπεια ὅλα τὰ μυστήρια καὶ ὅλες οἱ ἱεροπραξίεις ποὺ εἶχαν τελέσει οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι θὰ ἔπρεπε παρομοίως νὰ

6. J. Pitra, H', 39-48.

7. Γιὰ τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Βασίλειο Πεδιადίτη βλ. *Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας*, Κέρκυρα 1920, 30-35. Ὁ Πεδιადίτης πρὶν τὴν ἐκλογή του σὲ μητροπολίτη Κερκύρας εἶχε διατελέσει «*μαϊστωρ τῆς σχολῆς τῶν γραμματικῶν τοῦ Παύλου*» στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ ὅπου καὶ ἐγνώριζε τὸ Δημήτριο Χωματιανὸ καὶ τὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκο, τῶν ὁποίων ἐνδεχομένως ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλος. Βλ. Κ. Λαμπροπούλου, *Ἰωάννης Ἀπόκαυκος. Συμβολὴ στὴν ἐρευνα τοῦ βίου καὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου του*, Ἀθήνα 1988, 46-48.

8. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν δύο κεμένων βλ. G. Prinzing, *Die pönήματα διάφορα*, 51 καὶ 175.

θεωρηθῶν ἔγκυρα. Οὔτε ὁμως ἡ πρώτη, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ τὶς προταθεῖσες λύσεις ἀπετέλεσαν τὴν τελικὴ ἀπόφαση. Ἡ ἀπόφαση, ποὺ μετὰ μεγάλη ἀμφιγνωμία διαμορφώθηκε ὀριστικά, ἀκολούθησε «τὴν μέσῃν ὁδὸν καὶ βασιλικήν». Δὲν θὰ μπορούσε ἄλλωστε τὸ «*ιερόν δικαστήριο*» νὰ φανεῖ ὅτι περιφρονεῖ παντελῶς τὶς ἀκριβεῖς ἐπιταγές τῶν κανόνων καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀνοίξει ἐπίσημα τὸ δρόμο γιὰ μελλοντικὲς παραβιάσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Ἡ ἐφαρμογὴ ὁμως τῆς ἀκριβείας περιορίστηκε ἐκεῖ ποὺ θὰ ὀδηγοῦσε σὲ ἀνεπιεικῆ καὶ ἀσύμφορα ἀποτελέσματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ τρίτη καὶ τελικὴ λύση ποὺ δόθηκε ἀποτελοῦσε μιὰ σύνθεση τῶν δύο προηγουμένων. Στὴ συνέχεια θὰ ἐξετάσουμε τόσο τὶς δύο προταθεῖσες, ὅσο καὶ τὴν τρίτη ὀριστικὴ λύση ποὺ δόθηκε.

1. Ἡ πρόταση ἀκριβείας.

Ἐπέρμαχος τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῶν «*κανονικῶν παρατηρημάτων*» καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν προβλεπομένων ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Καστορίας⁹, ὁ ὑπαγόμενος στὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδας Δημήτριο Χωματιανὸ καὶ μάλιστα «*πρωτόθρονος*» ὀνομαζόμενος. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν ὁμάδα τῶν ἐπισκόπων τῆς ὁποίας ἠγείτο ὁ ἐπίσκοπος Καστορίας, τόσο σύμφωνα μὲ τοὺς ἱεροὺς κανόνες, ὅσο καὶ σύμφωνα μὲ τὸ «*ιερόν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος*», οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶν ἀπόβλητοι καὶ νὰ καθαιρεθῶν. Τὸ ἴδιο ἔπρεπε ἀκόμα νὰ συμβεῖ καὶ μὲ ὅσους κληρικοὺς εἶχαν χειροτονηθεῖ ἀπὸ αὐτούς.

Ὁ πρῶτος κανὼν, ὁ ὁποῖος προσάγεται πρὸς ἐφαρμογὴ στὴν περίπτωση τῶν βουλγαροεπισκόπων εἶναι ὁ 7ος κανὼνας τῆς Ζ' οἰκουμένης συνόδου¹⁰. Ὁ κανὼνας αὐτὸς ἀναφέρεται στὴν καθιέρωση τῶν Ἱερῶν Ναῶν ἀπειλώντας μὲ τὴν ποινὴ τῆς καθαιρέσεως ἐκείνους ποὺ προβαίνει στὴν καθιέρωση χωρὶς τὴν τοποθέτηση ἀγίων λειψάνων στὴν ἀγία τράπεζα τοῦ ναοῦ, ὅπως ἄλλωστε ὑποχρεωτικὰ ἀπαιτοῦσε καὶ ἡ σχετικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση. Ἡ παράβαση τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων ἔπρεπε σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνευτικὴ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ νὰ ὀδηγεῖ πάντοτε τοὺς κληρικοὺς στὴν καθαίρεση.

9. Ἡ ἐπισκοπὴ Καστορίας ὑπήγετο στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδας. Βλ. J. Dargouzés, *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981, Νρ 13, 371. Βλ. καὶ J. Pitra, ΠΕ', 379: «ὁ δὲ ἦν ὁ ἱερώτατος Καστορίας ἀρχιερεὺς καὶ πρωτόθρονος τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγνωπᾶτων ἐκκλησιῶν, ἀνὴρ οὗτος δικαιοσύνης ἀγωνιστής...».

10. Ρ. -Π. II 580.

Στήν περίπτωση τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων δὲν ὑπῆρχε ἄλλωστε γι' αὐτὸ καμιὰ ἀμφιβολία. Καὶ τοῦτο γιατί οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι εἶχαν παραβεῖ συγκεκριμένες ἔγγραφες κανονικὲς παραδόσεις:

αα'. Οἱ βουλγαροεπίσκοποι κατέλαβαν «ἐπιβατικῶς» τοὺς θρόνους τους, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκαν βίαια οἱ ζῶντες ἐπίσκοποι. Δίκαια λοιπὸν «μοιχοῦς... οὗτοι (δηλ. οἱ ἐπίσκοποι τῆς ομάδας τοῦ Καστορίας) καὶ ἐπιβήτορας τούτους ἠνόμασαν».

αβ'. Οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι κατέλαβαν τοὺς θρόνους τους ὑπὸ τὴν προστασία τῆς τότε πολιτικῆς ἐξουσίας. Οἱ ἱεροὶ κανόνες ὅμως τιμωροῦν μὲ καθαίρεση ἐκεῖνον ποὺ γίνεται ἐπίσκοπος «διὰ προστασίας ἀρχοντικῆς».

Καὶ γὰρ τὰ δύο αὐτὰ κανονικὰ παραπτώματα οἱ ἱεροὶ κανόνες προβλέπουν τὴν αὐστηρὴ τιμωρία τῶν παραβατῶν. Στὴν παρέμβαση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας γιὰ τὴν κατάληψη ἐπισκοπικῆς θέσεως, ποὺ θεωρεῖται μιὰ μορφή σιμωνίας, ἀναφέρεται συγκεκριμένα ὁ 30ὸς κανόνας τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων¹¹. «Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἀρχουσι χρησάμενος δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίας γένοιτο, καθαιρεῖσθω καὶ ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες». Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτό, ἡ καθαίρεση τῶν βουλγαροεπισκόπων ἐπεβάλετο γιατί ἡ χειροτονία τους εἶχε τελεσθεῖ «παρ' ἐνορίαν». Ἀρμόδιος νὰ χειροτονεῖ ἐπισκόπους γιὰ τὶς περιοχὲς αὐτὲς ἦταν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρχίδας Δημήτριος Χωματιανός, στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ ὁποῖου, βάσει τῶν τριῶν σιγίλλων τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου, ὑπήγοντο οἱ ἐδαφικὲς περιφέρειες τῶν βουλγαροεπισκόπων¹². Εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χωματιανοῦ, ὅτι ὁ τελευταῖος διαμαρτυρήθηκε ἐντονώτατα ὅταν μέσα στὴ δική του ἐδαφικὴ περιφέρεια ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὸν στὴν Νίκαια ἐδρεῦοντα Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη οἱ ἐθνικὲς ἐκκλησίες

11. Ρ. -Π. II 37.

12. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ: «...μέρος γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας ὁ Τέρονος...» (J. Pitra, ΠΙΔ', 496) δὲν ἐρείδεται ἐπὶ τῆς δικαιοδοσίας ποὺ παρέχουν τὰ τρία αὐτὰ διατάγματα τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε στὸ ἔργο του μνημονεύει, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς δικαιοδοσίας του ὡς ἀρχιεπισκόπου πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας. Ἡ παράλειψη τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς σημαίνει εἴτε ὅτι τὰ διατάγματα αὐτὰ δὲν ἐκδόθηκαν πράγματι ἀπὸ τὸ Βασίλειο Β' Βουλγαροκτόνο, ἀλλὰ εἶναι νόθο δημοσύρηγμα μεταγενέστερης ἐποχῆς (βλ. Εὐάνθ. Κωνσταντίνου, *ἐνθ. ἀνωτ.*), εἴτε ὅτι οἱ ἐν γένει ρυθμίσεις τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου δὲν μπορούσαν νὰ νομιμοποιήσουν τὶς ἀξιώσεις τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ. βλ. καὶ Ε. - Κ. Κατερέλου, *Ἡ κανονικὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου κατὰ τὴν περίοδο 1204-1235*, Θεσσαλονίκη 1995, 127 ἐπ.

τών Σέρβων σὸ Πέμιο (1219) και τών Βουλγάρων σὸ Τύρνοβο¹³. Ὅταν λοιπὸν ὁ Χωματιανὸς διαμαρτύρεται ἀργότερα γιὰ τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὴ Νίκαια τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Τυρνόβου, ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν ἀναγνωρίζει πράξεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Τυρνόβου ποὺ ἔγιναν πρὶν τὴν ἀναγνώριση αὐτή.

Ὅλη ἡ ἑδαφικὴ περιφέρεια τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Τυρνόβου ἀνῆκε – σύμφωνα μὲ τὸν ἀγίο ἰσχυρισμὸ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ – στὴ δικαιοδοσία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδας. Ἀρμόδιος, κατὰ συνέπεια, νὰ τελέσει ὅποιαδήποτε χειροτονία ἐπισκόπου στὴ γεωγραφικὴ αὐτὴ περιοχὴ ἦταν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας και ἡ περὶ αὐτὸν σύνοδος. Γι' αὐτὸ στὴν περίπτωσή μας ὅλες οἱ χειροτονίες ποὺ ἔγιναν ἀποτελοῦσαν «*παρ' ἐνορίαν*» πράξεις και ἦταν ἀντίθετες μὲ τὴ ρύθμιση τών κανόνων.

Ὁ 35ος κανόνας τών Ἀγ. Ἀποστόλων¹⁴ ἀπαγορεύει σὲ ἐπίσκοπο νὰ τελεῖ χειροτονίες «*ἔξω τών ἑαυτοῦ ὄρων*» σὲ περιοχὲς ποὺ δὲν ὑπόκεινται σ' αὐτόν, ἐπιβάλλοντας τὴν ποινη τῆς καθαιρέσεως τόσο σὸν χειροτονήσαντα, ὅσο και σὸν χειροτονηθέντες. Ὁ 2ος κανόνας τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου¹⁵, ποὺ ἐπέβαλε τὸ ἐξαιρετικὸ σύστημα στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας μὲ βάση τὶς τότε πολιτικὲς διοικήσεις, ὀρίζει γιὰ τὶς «*παρ' ἐνορίαν*» χειροτονίες χαρακτηριστικὰ «*ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονία ἢ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς*». Ὁ κανόνας αὐτὸς ἐκφράζει μιὰ ἐπὶ μέρους ἀπαγόρευση τῆς γενικότερας ρυθμίσεως τοῦ 15ου κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου¹⁶ ποὺ ἐπιβάλλει σὸν κληρικοὺς «*ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν*», ἀλλὰ νὰ περιορίζονται νὰ ἀσκοῦν τὰ καθήκοντά τους σὸν τόπο γιὰ τὸν ὁποῖο χειροτονήθηκαν. Παρόμοια ἀπαγόρευση διατυπώνουν και οἱ κανόνες 13 και 22 τῆς τοπικῆς συνόδου στὴν Ἀντιόχεια¹⁷ (341). Ἐνῶ και οἱ δύο κανόνες θεωροῦν ἐντελῶς ἄκυρα τὰ «*παρ' ἐνορίαν*» πραττόμενα, ὁ 13ος κανόνας ὀρίζει ξεκάθαρα ὅτι σὸν παραβάτῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας κληρικὸ

13. J. Pitra, ΠΙΔ', 495: «...ἐπὶ ἀδικία ἡμετέρα ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας...». J. Pitra, ΠΙΔ', 495: «Εἰ δὲ και τὴν προχείρησιν τῆς ἱεραρχικῆς κεφαλῆς τῆς αὐτόθεν δεδομένης τῆ Ζαγορά εἰς μέσον προθήσομεν, εὐρήσομεν και ταύτην ἐπισφραγίσασαν τοὺς ἐκεῖσε πάλαι προηγμένους ἀκανονίστως, οὗς μοιχοὺς και ἐπιβήτορας ὁ τῆς ἐκκλησίας ὀρθὸς λόγος οἶδε καλεῖν...».

14. P. -Π. IV 47.

15. P. -Π. II 169.

16. P. -Π. II 145.

17. P. -Π. III 150-151 και 164-165.

ὀφείλει νὰ ἐπιβληθεῖ ἢ ποινὴ τῆς καθαιρέσεως. Ἡ ποινὴ αὐτὴ ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες, νὰ ἐπιβληθεῖ στοὺς Βούλγαρους ἐπισκόπους, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσους κληρικοὺς χειροτόνησαν αὐτοί.

Ἡ περίπτωση τῶν βουλγαροεπισκόπων ἔμοιαζε μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ¹⁸ ποὺ προσπάθησε ἀντικανονικὰ νὰ ἀνέλθει στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει λόγο ὁ 4ος κανόνας τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου¹⁹: «*Περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀταξίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης ὥστε μήτε Μάξιμον ἐπίσκοπον ἢ γενέσθαι ἢ εἶναι μήτε τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἐν οἰωδήποτε βαθμῶ κλήρου πάντων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων ἀκρωθέντων*».

Ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Μάξιμος κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἐκατηχῆθη καὶ ἐβαπτίσθη ἀπὸ τὸ Γρηγόριο τὸ Θεολόγο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐχειροτονήθη μάλιστα καὶ κληρικός. Ὁ στενὸς πνευματικὸς του σύνδεσμος μὲ τὸ Γρηγόριο δὲν ἐμπόδισε τὴν ἐκδήλωση τῶν φιλοδοξῶν καὶ φιλάρχων τάσεών του. Ἐπεδίωξε μὲ κάθε τρόπο νὰ καταλάβει τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν ἔστειλε χρήματα πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Πέτρο Β' (373-380), ὁ ὁποῖος ἀνταποκρινόμενος στὶς ἀθέμιτες ἐπιδιώξεις τοῦ Μαξίμου ἔστειλε στὴν Κωνσταντινούπολη ἐπισκόπους γιὰ νὰ τελέσουν τὴ χειροτονία σὲ ἐπίσκοπο. Ἐπειδὴ δὲν μπόρεσαν νὰ τελέσουν τὴ χειροτονία σὲ κάποιον ναὸ τῆς πρωτεύουσας ἐκδιωχθέντες ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, κατέφυγαν τελικὰ σὲ κάποιον σπίτι καὶ ἐκεῖ χειροτόνησαν τὸ Μάξιμο «*ἐπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως*» (380).

Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ποὺ συνήλθε ἓνα χρόνο ἀργότερα (381) ἀπεφάνθη ὅτι ὁ Μάξιμος ὀφείλε νὰ θεωρηθεῖ «*τῶν ἐπισκόπων ἀλλότριος*» ὡς οὐδέποτε ἀποκτήσας τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα. Μιὰ χειροτονία ἄλλωστε, στὴν ὁποία ὄχι μόνον κανονικὴ ἐκλογή δὲν εἶχε προηγηθεῖ, ἀλλὰ ἦταν ἀποτέλεσμα καταβολῆς χρημάτων δὲν μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ δεκτὴ. Ἡ σιμωνία ὡς «*βδελυρὰ καὶ βλάσφημος ἀγοραπωλησία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*»²⁰ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς μεγαλύτερο παρὰπτωμα ἀπὸ τὴν αἵρεση, σύμφωνα δὲ μὲ τὸν 29ο

18. Γιὰ μιὰ ἱστορικὴ καὶ κανονικὴ θεώρηση τῆς ἀποτυχημένης προσπάθειας τοῦ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ νὰ ἀνέλθει στὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως βλ. Βαρθ. Ἀρχοντῶνη, «Ὁ τέταρτος κανὼν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου», *Μνήμη Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, Θεσσαλονίκη 1983, 397-402.

19. Ρ. -Π. II 176.

20. Βαρθ. Ἀρχοντῶνη, *ἐνθ. ἀνωτ.*, 399.

Ἐποστολικὸ κανόνα²¹, «εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατῆς γένοιτο ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι τῆς κοινωρίας...». Στὴν περίπτωση τοῦ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ διάταξη τοῦ 4ου κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐνῶ ὅλοι ὅσοι εἶχαν χειροτονηθεῖ ἀπὸ αὐτὸν κρίνονται ἀπόβλητοι καὶ καθαιροῦνται, σὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὸν χειροτόνησαν, δηλ. στοὺς ἐπισκόπους ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, δὲν ἐπιβάλλεται καμιά ποινὴ.

Ἡ ὁμοιότητα τῆς χειροτονίας τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων καὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ ἐγκεῖται κυρίως στὸ γεγονός, ὅτι οἱ χειροτονίες αὐτὲς ἀποτελοῦσαν «παρ' ἐνορίαν» πράξεις καὶ ὡς τέτοιες δὲν μπόρεσαν νὰ γίνουν δεκτές. Στὴν περίπτωση τῶν βουλγαροεπισκόπων τὸ 13ο αἰῶνα οὐδεὶς ἄλλος ἐπίσκοπος μποροῦσε — ὅπως ἐσημειώθη ἤδη — νὰ τελεῖ χειροτονίες στὰ ὄρια τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδας ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σύνοδο τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτῆς, ἐνῶ στὴν περίπτωση τοῦ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν εἶχαν καμιά ἀρμοδιότητα νὰ τελοῦν χειροτονίες στὴν Κωνσταντινούπολη. Παρόμοιες ὑπερβάσεις δικαιοδοσίας, ὅπως αὐτὴ τῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, ἐπιχειρεῖ νὰ προλάβει ἡ θέσπιση τοῦ 2ου κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ποὺ ὅπως εἶδαμε, μὲ βάση τὸ τότε πολιτικὸ διοικητικὸ σύστημα γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων καὶ ταραχῶν καθὼς καὶ τοῦ σκανδαλισμοῦ τῶν πιστῶν, ἐπιτάσσει «τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι μηδὲ συγγέειν τὰς ἐκκλησίας...».

Ἐνα τελευταῖο ἐπιχείρημα ποὺ προσάγεται ἀπὸ τὴν ὑπέρομαχο ὁμάδα τῆς ἀκριβείας τοῦ ἐπισκόπου Καστορίας βασίζεται στὸ σκεπτικὸ βάσει τοῦ ὁποίου ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σισίνιος (996-998) ἐξέδωσε τὸ ἔτος 997 συνοδικὸ Τόμο²², μὲ τὸν ὁποῖο ἐπεξέτεινε τὸ κώλυμα γάμου μέχρι καὶ τὸν ἕκτο βαθμὸ ἐξ ἀγχιστείας. Ἔτσι ἀπηγόρευσε δύο ἀδελφούς νὰ παντρεύονται δύο ἐξαδέλφους (καὶ παρόμοια δύο ἀδελφές νὰ παντρεύονται δύο ἐξαδέλφους) καθὼς ἐπίσης θεῖος καὶ ἀνεψιὸς νὰ παντρεύονται δύο ἀδελφές (καὶ παρόμοια δύο ἀδελφοὶ νὰ παντρεύονται θεία καὶ ἀνεψιά). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βασικὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Σισινίου γιὰ τὴν ἀπαγόρευση αὐτὴ, «ἐν τοῖς γάμοις οὐ τὸ ἐπιτετραμμένον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς δεῖ σκοπεῖν»

21. Ρ. -Π. II 37.

22. Ρ. -Π. V 11-19. V. Grumel, *Les registes des actes du Patriarchat de Constantinople*, Vol. I, Fasc. II et III, *Les registes de 715 à 1206*, Paris 1989, Nr 804.

καὶ «ἐν οἷς τὰ τοῦ γάμου συγγέονται ὀνόματα, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀθέμιτος», σύμφωνα μὲ τὸν 87ο κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου²³, προστίθεται ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ πάροδος χρόνου ἀπὸ τὴν τέλεση τῆς ἀθεμιτογαμίας δὲν αἴρει τὴν τελευταία: «Περὶ δὲ τοῦ συνηγορούντος τῷ πάθει χρόνου τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν ῥάδιον, ὅτι τοῖς ἀσελγαίνειν ἐθέλουσι καὶ τοῖς διαμόχθηρον ἔχουσιν βίον, οὐδεμία τις ἀπὸ χρόνου πάντως ἔσται βοήθεια». Γιατί ἐὰν συνέβαινε κάτι τέτοιο τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν ἡ ψυχικὴ ζημία καὶ ἀπώλεια: «Τίνα γοῦν ἔξει βοηθείας ῥοπήν τὸ κακὸν χρόνῳ ἐπικυλινδθηθὲν μακρῶ τινὶ καὶ ἀπερικόπῳ ἐπὶ λύμῃ ψυχῶν»; Ὡς ἐκ τούτου μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ ἡ ἐξῆς ἰσχυρὴ πρόταση, «ἐπὶ παντὸς ἔργου καὶ πράγματος, τὸ μὴ ἀποδοχῆς ἄξιον εἰς ἔργον ἐκβαίνον ὑπεύθυνον» χωρὶς ἡ πάροδος τοῦ χρόνου νὰ θεραπεύει τὸ ὁποιοδήποτε ἐλάττωμα ποῦ ὑπάρχει. Ἄλλωστε ἀκόμη καὶ τὰ μικρότερα τῶν ἐλαττωμάτων ὀδηγοῦν στὴ συνέχεια σὲ μεγαλύτερα ἀτοπήματα: «Οἱ τοίνυν δύο ἐξαδέλφας ἀγαγόμενοι ἀδελφοί, ἅπαξ τῷ ἀγκίστρῳ περιπαρέντες καὶ ὁδοῦ ἀπαγούσης πρὸς ὄλεθρον ἐπιβάντες, τάχα που καὶ πρὸς τὰ μείζονα τῶν ἀμαρτημάτων ἐτοιμῶς χωρήσουσι· τῆς δὲ τοῦ ἐλάττωνος ἀμαρτίας ἐκκοπτομένης, φειδῶ τις πρὸς τὰ μείζονα ἔσται».

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν στὴν περίπτωσή μας ἡ ἀντικανονικὴ χειροτονία τῶν ἐπισκόπων δὲν αἴρεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ χρόνο ποῦ θὰ παρέλθει ἀπὸ τὴν τέλεσή της, θὰ ἔπρεπε δὲ νὰ θεωρηθεῖ ὡς πηγὴ περαιτέρω μεγαλυτέρων κανονικῶν ἀτοπημάτων.

2. Ἡ πρόταση φιλανθρωπίας.

Ἀπέναντι στὴν πρόταση ἀκριβείας ποῦ ζητοῦσε τὴν καθαίρεση τῶν βουλγαροεπισκόπων καὶ ὄσων κληρικῶν χειροτονήθηκαν ἀπὸ αὐτούς, ἀντετάχθη μιὰ ἄλλη ἐπεικτικὴ ἄποψη τῆς ὁποίας ὑπέρομαχος ἦταν μιὰ ἄλλη ὁμάδα ἐπισκόπων τῆς συνόδου, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Μογλαϊνῶν²⁴. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ, οἱ συνθήκες μέσα στις ὁποῖες οἱ βουλγαροεπίσκοποι εἶχαν γίνε ἐπίσκοποι δικαιολογοῦσαν μιὰ ἐπεικτικὴ κρίση καὶ ἀντιμετώπιση τῆς περιπτώσεώς των.

Οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι εἶχαν χειροτονηθεῖ ἐπίσκοποι, ὅταν στὴν Κωνσταντινούπολη δὲν ὑπῆρχε πλέον οὔτε ρωμαῖος βασιλεὺς, ἀλλὰ οὔτε καὶ πατριάρχης: «τῆς ῥωμαϊκῆς βασιλείας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἱεραρχίας σαλευθείσης». Ἡ γνώμη αὐτῆ, τῆς ὁποίας ὑπέρομαχοι ἐμφανίζονται ἐπίσκοποι ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπο Μογλαϊνῶν, ἦταν καὶ ἡ

23. Ρ. -Π. IV 263.

24. Ἡ ἐπισκοπὴ Μογλαϊνῶν ὑπήγετο καὶ αὐτὴ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδας Βλ. Jean Darrouzès, ἐνθ. ἀνωτ., 372.

γνώμη τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ. Πολὺ κοντὰ χρονολογικὰ μὲ τὴ συνοδικὴ ἀπόφαση γιὰ τοὺς βουλγαροεπισκόπους εὐρίσκεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Χωματιανοῦ πρὸς τὸν πρῶτο ἀρχιεπίσκοπο Πεκίου Σάββα²⁵, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκτίθεται καὶ ἡ βασικὴ θέση τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, στρεφομένη ἄμεσα κατὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Λάσκαρη (1207-1222) τῆς Νικαίας, ὅτι στὰ χρόνια του δὲν «ἀπεξώσето ἀκέραιον» τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας, ἀφήνοντας σαφῶς νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ὁ Θεόδωρος δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρεῖται γνήσιος βασιλεὺς καὶ ἀποκλειστικὸς διάδοχος τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων. Ἐνῶ στὸ γράμμα τοῦ Χωματιανοῦ πρὸς τὸ Σάββα δὲν ἀμφισβητεῖται ἄμεσα ἡ κανονικὴ θέση τοῦ εὐρισκομένου στὴ Νίκαια πατριαρχείου, ἡ ὁμάδα τοῦ ἐπισκόπου Μογλαϊνῶν στὸ κείμενο τῆς συνοδικῆς μας ἀποφάσεως ἐμφανίζεται νὰ θεωρεῖ διατεταραγμένη τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη ἐξ αἰτίας τῆς τυραννίας «τῶν ἐπεισοφρησάντων τῇ Ῥωμανίᾳ ἐθνῶν». Ἐξ αἰτίας τῆς «τῶν πραγμάτων δυσκολίας» ἔγιναν τότε στὴ Δύση, δηλαδὴ στὴν περιοχὴ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, πολλὲς χειροτονίες ἀρχιερέων ἄνευ «εἰδήσεως καὶ ἐπιτροπῆς τοῦ ἐν αὐτοῖς πρωτεύοντος, τοῦ πατριάρχου δηλονότι... ὁ πάντῃ καὶ πάντως τοῖς ἱεροῖς τῶν κανόνων θεσπίσασιν ἀπηγόρευται». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἔγιναν χειροτονίες ἐπισκόπων ποὺ ἀνῆκαν στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς τὴν ἔγκριση τοῦ Πατριάρχου καὶ οἱ χειροτονίες αὐτὲς — σύμφωνα μὲ τὸ πάγιο αἴτημα τῶν ἀρχιερέων τῆς Δύσεως — ἔπρεπε κατ' οἰκονομία νὰ γίνουν δεκτὲς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Δύσεως τώρα — γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ — ἔπρεπε νὰ κρίνουν μὲ ἐπιείκεια τίς χειροτονίες τῶν βουλγαροεπισκόπων καὶ νὰ τίς θεωρήσουν κατ' οἰκονομία δεκτὲς. Σ' αὐτὸ συνέτεινε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ τότε βασιλεὺς τῶν βουλγάρων Ἰωαννίκιος (1197-1207) εἶχε πετύχει τὴν τιμητικὴ ἀναγόρευση τοῦ προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Τυρνόβου σὲ Πατριάρχη²⁶ καὶ ἀποτελώντας τὴν ἀνερχόμενη πολιτικὴ δύναμη τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 13ου αἰῶνα μποροῦσε κανεῖς, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Μογλαϊνῶν, νὰ θεωρήσει ὅτι «ἡ ἐξουσία τῆς βασιλείας σχεδὸν τι πᾶσα ἐν τοῖς βουλγάροις περιέστη...» καὶ ἐπομένως ἦταν ἀδύνατο κανεῖς νὰ ἀντισταθεῖ στίς ἐπιθυμίες του, μιὰ ἀπὸ τίς ὁποῖες ἦταν ἡ χειροτονία τῶν βουλγαροεπισκόπων. Ἄλλωστε ἡ ἐπίσκεψη τοῦ φυγάδος βασιλέως Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξίου Γ' καὶ τοῦ φυγάδος πατριάρχου Ἰωάννου Καματεροῦ στὸ βασιλεῖα καὶ τὸν πατριάρχη τῶν Βουλγάρων σήμαινε ἀσφαλῶς τὴν ἀναγνώριση

25. J. Pitra, ΠΣ', 381-390.

26. Τὴν ἱστορία τῆς ἀναγορεύσεως αὐτῆς βλ. Ἰ. Ταρναρίδη, *ἐνθ. ἀνωτ.*, 121.

μιᾶς νέας τάξεως πραγμάτων, τὴν ὁποία κανεῖς τότε δὲν μπορούσε νὰ ἀγνοήσει²⁷. Ταυτόχρονα δὲ ἐξέφραζε τὴν κοινὴ ἐκτίμηση ποὺ συνίστατο στὴ διαπίστωση τῆς νέας αὐτῆς τάξεως πραγμάτων «*ἐν τῷ ἀπογνῶναι τῆς ἀνακλήσεως τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς*».

Ἐὰν τὰ πολιτικὰ πράγματα ἦταν διαφορετικὰ καὶ δὲν εἶχε ἐπακολουθήσει ἡ ἀκαταστασία καὶ ἡ ἀναταραχὴ μετὰ τὴν κατάληψη τῆς πρωτεύουσας ἀπὸ τοὺς Λατίνους (1204) καὶ ὁ διαμελισμὸς τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας, τότε θὰ μπορούσε νὰ ἐφαρμοστεῖ ἡ λύση ἀκριβείας ποὺ προέτεινε ὁ ἐπίσκοπος Καστορίας. Τώρα ὅμως ποὺ τὰ πράγματα ἦταν διαφορετικὰ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμάδα τοῦ ἐπισκόπου Μογλαινῶν, νὰ σταθεῖ μιὰ ἀκόμα φορὰ στὸ «*φιλόανθρωπον ἔθος*», μὲ τὸ ὁποῖο ἀντιμετωπίζει τὰ πράγματα: «*Τότε δ' ἂν ὡς ἐπιβήτορες ἐλογίσθησαν, ὅταν τῶν πραγμάτων ἡρεμοῦντων καὶ ἐν τῷ καθεστῶτι μενόντων, ὡς ἐπὶ τοῦ Κυνικοῦ, αὐτοὶ θρασυνόμενοι κατ' ἐκείνων ἐπέβησαν, καὶ τοὺς καθεστῶτας ἀρχιερεῖς ἀπελάσαντες, ἄρπαγμα τὴν τῆς θείας χάριτος δωρεὰν ἐποιήσαντο*». Ἡ ἐξομοίωση τῆς περιπτώσεως τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Μάξιμου τοῦ Κυνικοῦ ἦταν ἀνεπιτυχής. Καὶ τοῦτο γιατί ὁ μὲν Μάξιμος ὁ Κυνικὸς προσπάθησε νὰ ἐκτοπίσει βίαια ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν κανονικὸ τῆς ἐπίσκοπο, τὸ Γρηγόριο τὸ Θεολόγο (379-381), διάδοχος τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ὁ ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου χειροτονηθεὶς Νεκτᾶριος (381-397). Ἀντίθετα στὴν περίπτωση τῶν βουλγάρων ἐπισκόπων δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρήσει κανεῖς ὅτι ὑπάρχει σφετερισμὸς ἐπισκοπικοῦ θρόνου: «*Ἐπεὶ δὲ ὡς χηρευούσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεκηρύχθησαν, οὐ πρόκριμα ὑπίδονται ἂν ἐν τῇ σφετέρᾳ χειροτονία...*». Ἔτσι οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθοῦν «*ἐπιβήτορες καὶ μοιχοὶ ἄλλοτρίων ἐνοριῶν*», δεδομένου ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι, μετὰ τὴν κατάκτηση τῶν περιοχῶν τους ἀπὸ τὸ βουλγαρικὸ στρατό, ἄλλοι μὲν προτίμησαν μόνοι τους καὶ θεώρησαν μάλιστα σωτήρια «*τὴν ἀλλαγὴν μετανάστευσιν*», ἄλλοι δὲ στὸ μεταξὺ πέθαναν. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις οἱ ἐπισκοπικοὶ θρόνοι κατελείφθησαν κενοί.

Ἐπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐπιεικοῦς προτάσεως τῆς ὁμάδας τοῦ ἐπισκόπου Μογλαινῶν προσήχθησαν δύο ἀκόμα ἐπιχειρήματα. Τὸ πρῶτο μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ἓνα ἐξ ἀντιδιαστολῆς ἐπιχειρήματα.

27. Τὸν ἰσχυρισμὸ αὐτὸ τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ γιὰ συνάντηση τοῦ ἐξορίστου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὸ βασιλεῖα τῶν βουλγάρων ἀπορρίπτει στὴν ἐρευνά του ὁ P. Wirth, «Zur Frage eines politischen Engagements Patriarch Johannes' X. Kamateros nach dem vierten Kreuzzug», *BF* 4 (1972) 239-252.

Ἡ ἀντιδιαστολὴ ἔδειχνε ξεκάθαρα τὸ πόσο ἀσύμφορη ἦταν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀκριβείας γιὰ τὴν ὁποία ὑπερμαχοῦσε ὁ ἐπίσκοπος Καστορίας, ἀφοῦ ὀδηγοῦσε σὲ ἀπαράδεκτα ἀποτελέσματα. Ἐὰν δηλ. ἡ χειροτονία τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων ἐθεωρεῖτο ἀντικανονικὴ, τότε ἀντικανονικὲς καὶ ἄκυρες θὰ ἦταν ἀναγκαστικὰ ὅλες οἱ χειροτονίες διακόνων καὶ πρεσβυτέρων ποὺ εἶχαν τελέσει οἱ τελευταῖοι. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἄκυρα θὰ ἦταν περαιτέρω καὶ ὅλα τὰ μυστήρια ποὺ ἐγίναν ἀπὸ τέτοιους διακόνους καὶ πρεσβυτέρους. κατὰ συνέπεια ὅλοι ὅσοι εἶχαν βαπτισθεῖ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπισκόπους ἢ ἀπὸ πρεσβυτέρους ποὺ εἶχαν χειροτονήσει αὐτοί, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται ἀβάπτιστοι καὶ νὰ βαπτισθοῦν ἐκ νέου (ὅσοι δὲ στὸ μεταξὺ εἶχαν πεθάνει θὰ ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται «ἀφώτιστοι»). Οἱ ἴδιοι δὲ οἱ χειροτονηθέντες ἀπὸ τοὺς βουλγαροεπισκόπους διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι θὰ ἔπρεπε νὰ χειροτονηθοῦν ἐκ νέου κατ' ἀναλογικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ 68ου κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων²⁸ ποὺ ἐπιτάσσει τὴν ἐκ νέου χειροτονία τῶν χειροτονηθέντων ἀπὸ αἰρετικούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀκριβείας στὴν περίπτωση τῶν βουλγαροεπισκόπων θὰ εἶχε περαιτέρω ἀσύμφορες συνέπειες γιὰ μιὰ σειρὰ ἀπὸ πολυάριθμες ἐκκλησιαστικὲς πράξεις, γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπορριφθεῖ.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς μιᾶς ἐπιεικοῦς λύσεως τοῦ θέματος συνηγοροῦσε καὶ ἓνας ἄλλος σοβαρὸς λόγος. Οἱ Βούλγαροι ἐπίσκοποι δὲν ἦσαν αἰρετικοί, γιὰ νὰ εἶναι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἐπιβεβλημένη μιὰ ἀπαρέγκλιτη ἐφαρμογὴ τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀλλὰ ὀρθόδοξοι: «*Οὔτε ἀντιδοξοῦσιν ἡμῖν εἰς τὰ τῆς πίστεως δόγματα, ἀλλὰ καὶ λίαν ὁμοφρονοῦσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει τηροῦσι θέσμιμα, ὅτι καὶ πᾶσα ἡ θεία Γραφή καὶ τῶν ἁγίων αἱ πολιτεῖαι καὶ οἱ βίοι ἐκ τῶν ἡμετέρων δέλτων εἰς τὴν αὐτῶν μεταγλωτισθεῖσαν διάλεκτον, τὴν αὐτῶν πολιτείαν ἰθύνουσι καὶ συνέχουσι*». Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἀπέρριπτε ἀκόμα καὶ τὴν ἀναλογικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ προαναφερθέντος 68ου κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Διότι, ἐνῶ θεωρουμένων τῶν βουλγαροεπισκόπων ὡς ἀντικανονικῶν (ὡς «*ἐπιβητόρων ἀλλοτρίας ἐνορίας*») ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν ἐκ νέου δευτέρες χειροτονίες στὰ ἴδια πρόσωπα, μὲ μιὰ ἀναλογικὴ ἐφαρμογὴ, ὅπως ἐσημειώθη, τοῦ 68ου κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, θεωρουμένων τῶν Βουλγάρων ὡς ὁμοδόξων μιὰ δευτέρη χειροτονία στὰ ἴδια πρόσωπα ἦταν ἀδύνατη σύμφωνα μὲ τὴ ρητὴ ἐπιταγὴ τοῦ ἱεροῦ κανόνα. Ἄλλωστε οἱ βουλγαροεπίσκοποι θὰ μποροῦσαν νὰ

θεωρηθούν ως κανονικοί γιατί είχαν χειροτονηθεί από το λεγόμενο «Πατριάρχη» τών Βουλγάρων που και αυτός «είς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης βαθμὸν παρὰ ἐπισκόπου ἐννόμου καὶ ῥωμαίου τῆς Βυδίνης ἐκείνου καὶ ἐτέρων δύο ἐπισκόπων προήχθη». Γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Βυδίνης παρέχεται περαιτέρω ἢ πληροφορία ὅτι «ξίφει ἐτελειώθη μισηθεὶς παρὰ τῶν Βουλγάρων διὰ τὸ ἐλέσθαι τὴν πρὸς τὴν Ῥωμανίαν ἐπάνοδον».

Τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ γεγονότα, πού ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ Δημήτριο Χωματιανὸ στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Βασίλειο Πεδιαδίτη, ξεκινοῦν ἀπὸ τὴ χειροτονία τοῦ πρώτου Βουλγάρου ἐπισκόπου Βασιλείου μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν ἀδελφῶν Πέτρου καὶ Ἰωάννου Ἀσέν (περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1185) καὶ τὴν ἴδρυση νέου βουλγαρικοῦ κράτους μὲ πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἕδρα τὸ Τύρνοβο²⁹. Οἱ Βούλγαροι πολιτικοὶ ἡγέτες ἔσπευσαν ἀμέσως, γιὰ νὰ στερεώσουν τὴ νεοπαγῆ πολιτικὴ τους αὐθυπαρξία, νὰ δημιουργήσουν ξεχωριστὴ Ἐκκλησία. Ὁ πρῶτος Βούλγαρος ἐπίσκοπος Βασίλειος ἐχειροτονήθη ἀπὸ τρεῖς κανονικοὺς ἐπισκόπους. Ἀνεξάρτητα δὲ ἀπὸ τὸ ἐὰν πράγματι εὐρέθησαν στὸ Τύρνοβο γιὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐκεῖ ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, βέβαιον εἶναι ὅτι στοὺς τρεῖς Ἕλληνες ἐπισκόπους ἀσκήθηκε βία γιὰ νὰ τελέσουν τὴ χειροτονία³⁰. Ἄνευ σημασίας γιὰ μᾶς εἶναι ἡ περαιτέρω τύχη τοῦ ἐπισκόπου Βυδίνης καὶ τὸ ἀληθές νόημα τῆς φράσεως «διὰ τὸ ἐλέσθαι τὴν πρὸς τὴν Ῥωμανίαν ἐπάνοδον» πού ἀπετέλεσε τὴν αἰτία γιὰ τὴ θανάτωσή του. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ ἐπίσκοπος Βυδίνης δὲν μπορούσε νὰ εἶναι ποτὲ σύμφωνος μὲ τὴ διαμορφωθείσα νέα ἐκκλησιαστικὴ τάξη πραγμάτων πού ἦταν ἀντίθετη μὲ τὰ συμφέροντα τόσο τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδας, ὅσο καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν περιοχὴ τῆς Βουλγαρίας. Πολὺ περισσότερο ἢ ἀπομάκρυνση τῆς νέας βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο συντελεῖται μὲ τὴ στροφή της πρὸς τὸν παπικὸ θρόνο μετὰ τὴν ἀνοδο τοῦ Ἰωαννικίου στὸ βουλγαρικὸ θρόνο (1197). Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προσέγγισης ἦταν ὁ μὲν Ἰωαννίκιος νὰ στεφθεῖ βασιλεύς, ὁ δὲ Βασίλειος νὰ ὀνομασθεῖ Ἀρχιεπίσκοπος (primus) καὶ Πατριάρχης (1204), ἀφοῦ ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ἔκανε μιὰ πολλὴ περιέργη ἐξίσωση³¹ τῶν δύο ἀξιωματῶν: «*fraternitatem tuam scire volentes, quod apud nos hec duo nomina*

29. Βλ. Ἰ. Ταρνανίδη, *ἐνθ. ἀνωτ.*, 111 ἐπ.

30. Γιὰ τὶς σχετικὲς ἀπόψεις τῶν διαφόρων ἱστορικῶν, βλ. Ἰ. Ταρνανίδη, *ἐνθ. ἀνωτ.*, 118.

31. *Izvori za Bulgarskata Istorija*, ἐκδ. Bulgarska Akademija na Naukite, τ. 12, 327.

primas et patriarcha pene penitus idem sonant, cum primates et patriarche teneant unam formam, licet eorum nomina sint diversa». Έτσι, ενώ ο πάπας θεωρούσε τὸ Βασίλειο καὶ τὴ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, παρὰ τὴν ἀπονομὴ τῶν τίτλων, ὡς ὑπαγόμενος ἄμεσα στὸν παπικὸ θρόνο, ὁ Βασίλειος προσπαθοῦσε νὰ ἐξομοιωθεῖ μὲ τοὺς αὐτοκέφαλους πατριάρχες τῶν πρεσβυγενῶν πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς.

Εἶναι προφανῆς ἡ προσπάθεια τὴν ὁποία καταβάλλουν οἱ ἐπίσκοποι τῆς ομάδας τοῦ ἐπισκόπου Μογλαϊνῶν μὲ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀναδρομὴ. Μιὰ κανονικὴ θεώρηση τῆς χειροτονίας τοῦ πρώτου ἀρχιεπισκόπου Βασιλείου θὰ ὀδηγοῦσε στὴ συνέχεια στὴν ἀποδοχὴ τῆς κανονικότητας καὶ ὅσων Βουλγάρων ἐπισκόπων χειροτονήθηκαν ἀπὸ αὐτόν. Γιὰ μιὰ τέτοια ὁμως θεώρηση ὑπῆρχαν δύο βασικὰ ἐμπόδια. Ὁ ἐπίσκοπος Βασίλειος εἶχε χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος μετὰ ἀπὸ ἄσκησι βίας στοὺς χειροτονήσαντες αὐτόν Ἕλληνες ἐπισκόπους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ Βασίλειος εἶχε χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος γιὰ ἐδαφικὴ περιφέρεια ποὺ ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ὑποστηρίζει ὅτι ὑπῆγετο στὴ δική του δικαιοδοσία³². Παρόλα αὐτὰ ἡ ὁμάδα τοῦ ἐπισκόπου Μογλαϊνῶν παραβλέπει τὰ δύο αὐτὰ κανονικὰ κωλύματα καὶ ὑποστηρίζει: «ὁ χειροτονῶν γὰρ ἐν τῷ χειροτονεῖν οὐ μεταδίδωσι τῆς οἰκείας νόσου, εἴτε ψυχικὴ ἐστὶν εἴτε σωματικὴ, τῷ χειροτονουμένῳ ἀλλὰ τὴν χάριν τοῦ Παναγίου ἐπικαλούμενος Πνεύματος, τελειοῖ δι' αὐτῆς τὸν χειροτονούμενον». Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸ ἀσθενέστερο ἐπιχειρήμα τῆς ομάδας τοῦ ἐπισκόπου Μογλαϊνῶν.

3. Ἡ δοθεῖσα λύση.

Ἡ κατάληξι σὲ μιὰ ὀριστικὴ ἀπόφασι δὲ φαίνεται νὰ ἦταν μιὰ εὐκολὴ ὑπόθεσι. Τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ τῆς ὑποθέσεως ἐπέτρεπαν μὲν τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀκριβείας, ἡ λύσι ὁμως αὐτὴ ὀδηγοῦσε, ὅπως εἶδαμε, σὲ ἀσύμφορα ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως πλευρὰ ἡ πρότασι οἰκονομίας ὀδηγοῦσε σὲ παντελῆ περιφρόνησι τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ θεωροῦσε ὡς «ἔννομα καὶ κανονικά... τὰ μὴ καθήκοντα». Μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀμφιβολία γιὰ τὴν προσήκουσα λύσι στὸ θέμα ἐγένετο ἐπὶ πλέον ἡ ἐπίκλησι τοῦ γενικοῦ ἐκείνου νομικοῦ κανόνα³³ ποὺ ἐπέτασσε «ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις νεύειν πρὸς τὸ φιλόανθρωπον». Ἄλλωστε «καὶ τὸ φιλόανθρωπον ἔθος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διαρκῆ πρὸς πάντας ἔχει τὸν ἔλεον», ἀπέτρεπε τὴν αὐστηρὴ ἀντιμετώπισι

32. Βλ. ὑποσ. 13.

33. Σχετικῆς εἶναι οἱ κατωτέρω διατάξεις τῶν Βασιλικῶν: 2.3.7, 2.3.164 καὶ 2.3.188.

τῶν γενομένων μετὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀκριβοῦς ἐπιταγῆς τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἄλλωστε, ἀκόμα καὶ ὁ ἡγέτης τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡλείρου Θεόδωρος Κομνηνός, ποῦ σὲ πολλές περιπτώσεις ἐνδιαφερόταν νὰ καλύπτονται οἱ κενεὲς ἐπισκοπικὲς ἔδρες μετὰ πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του, ἔστειλε καὶ αὐτὸς στὴ σύνοδο τὸ μήνυμα μέσω τοῦ ἐπισκόπου Ἰλλυριῶν ἢ Κανίνων³⁴, ὅτι τὸ ὄλο θέμα θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μετὰ ἐπιείκεια. Συνεκτιμώντας ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ σύνοδος ἀποφάσισε νὰ ἀκολουθήσει «τὴν μέσῃν ὁδὸν καὶ βασιλικὴν» δίνοντας μιὰ λύση ποῦ εὐρίσκετο ἀνάμεσα στὴν αὐστηρότητα τῆς ἀκριβείας καὶ τὴν ἐπιείκεια τῆς φιλανθρωπίας.

Βάση τῆς ἀποφάσεως ποῦ ἐλήφθη ἀπετέλεσε ἡ ἰδ' πράξις τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνος³⁵ ποῦ ἔλυσε τὸ ἐκκλησιαστικὸ πρόβλημα τῆς Ἐφέσου τῆς ὁποίας τὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο εἶχαν σφετερισθεῖ τότε οἱ Βασιανὸς καὶ Στέφανος. Ὁ Βασιανὸς εἶχε διατελέσει ἀντικανονικὰ ἐπίσκοπος Ἐφέσου κατὰ τὰ ἔτη 435-439, ἐνῶ ὁ Στέφανος διατέλεσε ἐπίσκοπος κατὰ τὰ ἔτη 439-451. Καὶ οἱ δύο χαρακτηρίζονται ὡς «ἐφοδοποιοί», τοὺς διεδέχθη δὲ ὁ Ἰωάννης Β' (451-459). Μετὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου τῆς 30 Ὀκτωβρίου 451 διεγνώσθη ὅτι ὁ «Βασιανὸς ἐφόδω βιαίῃ τὴν ἐπισκοπὴν ἐαυτῷ περιποιήσατο» καὶ ὁ Στέφανος «ἐκ συνομοσιῶν καὶ περινοίας τοιαύτης» καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ οἱ δύο ἐξέπεσαν ἀπὸ τοὺς θρόνους τους καὶ ἐπίσκοπος Ἐφέσου ἐχειροτονήθη τρίτος. Διετήρησαν δηλαδὴ τὸ ἐπισκοπικὸ τους ἀξίωμα, ἔχασαν ὅμως κάθε διοικητικὴ ἐξουσία³⁶.

Ἡ περίπτωση τῶν Βασιανοῦ καὶ Στεφάνου ἔμοιαζε μετὴν περίπτωση τῶν βουλγαροεπισκόπων. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις οἱ ἐπισκοπικοὶ θρόνοι εἶχαν καταληφθεῖ βίαια. Οἱ βουλγαροεπίσκοποι εἶχαν χρησιμοποιήσει τὴν τότε πολιτικὴ ἐξουσία. Γι' αὐτὸ ὅμως ὁ Βασιανὸς καὶ ὁ Στέφανος ἔπρεπε νὰ παραχωρήσουν τοὺς θρόνους τους. Ἡ

34. Βλ. J. Darrouzès, *Notitiae Episcopatum*, 372. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰλλυρικοῦ, ἦτοι Κανίνων κατέχει τὴν εἰκοστὴ θέσιν πρωτοκαθεδρίας μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδας.

35. E. Schwartz, *ACO* (t. V 1-4), Berlin - Leipzig 1914-1984 II, 42-53. Π. Μενεβίσογλου, *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοχασμὸς 1990. V. Grumel, *Les registres*, 92 καὶ 95.

36. Γιὰ τὴν ποινὴ τῆς ἐκπτώσεως ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα βλ. Ἄ. Ἀλιβιζάτου, «Ἡ ποινὴ τῆς ἐκπτώσεως τῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ αὐτῶν θρόνου κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν*, τόμ. 1 (1926) 259-280. *Θεολογία* 4 (1926) 351-359. Βλ. ἐπίσης καὶ τίς σχετικὲς ἀπόψεις τοῦ Μελετιοῦ Σακελλαροπούλου, (Μητροπ. Μεσσηνίας), *Θεολογία* 4 (1926) 183-189 καὶ *Θεολογία* 5 (1927) 81-85.

ἀπόφαση τῆς συνόδου κινήθηκε πράγματι πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση: «...ἀποκεκινημένους εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦδε καθόλου τῶν ἐκκλησιαστικῶν». Σὲ κενὲς ἐπισκοπικῆς θέσεις πού δημιουργήθηκαν κλήθηκαν ἐκ νέου οἱ παλαιοὶ Ἑλληνας ἐπίσκοποι πού εἶχαν ἐξαναγκασθεῖ νὰ τὶς ἐγκαταλείψουν. Γιὰ ὄσους ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εὐρίσκοντο πλέον στὴ ζωὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῶν νέοι ἐπίσκοποι. Ἐνῶ ὅμως ὅλοι οἱ βουλγαροεπίσκοποι ἐθεωρήθησαν ἐκπτωτοί, ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικῆς πράξεις πού εἶχαν τελεσθεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ποιμαντορίας τους ἐθεωρήθησαν ἔγκυρες. Ἔτσι ἐθεωρήθησαν μεταξύ τῶν ἄλλων ἔγκυρες ὅλες οἱ χειροτονίες διακόνων καὶ πρεσβυτέρων πού εἶχαν τελέσει οἱ ἀπὸ αὐτοὺς χειροτονημένοι ἐπίσκοποι. Ἡ σύνοδος ἀκολούθησε στὸ καίριο αὐτὸ θέμα τὴ λύση πού εἶχε προκριθεῖ ἀπὸ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ σύνοδο στὴν περίπτωσι τῶν Βασιανῶν καὶ Στεφάνου. Ἡ χειροτονία τῶν κληρικῶν, πού εἶχαν χειροτονηθεῖ ἀπὸ τοὺς δύο ἀντικανονικοὺς αὐτοὺς ἐπισκόπους, θεωρήθηκε ἔγκυρη.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ σύνοδος μὲ τὴ λύση πού ἔδωσε στὸ πρόβλημα τῶν βουλγαροεπισκόπων ἐπέλεξε τὴν ἐπιεικῆ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος. Ἄφ' ἐνὸς μὲν ἐπέλεξε γιὰ τοὺς βουλγαροεπισκόπους τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποινή τῆς ἐκπτώσεως ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, πού ἀγνοεῖται μὲν ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνες, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὅμως ἀναμφίβωλα εἶχε προηγουμένω στὴν ἐκκλησιαστικὴ δικονομία. Ἡ ἐπιλογή αὐτὴ ἔγινε ἀντὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως πού ἐπέβαλε ἡ ἀκρίβεια. Ἡ λύση αὐτὴ διευκόλυνε στὴν ἀποδοχὴ τῆς κανονικότητος τῆς χειροτονίας τῶν κληρικῶν πού εἶχαν γίνε κληρικοὶ ἀπὸ τοὺς βουλγαροεπισκόπους. Οἱ χειροτονίες αὐτὲς ἔπρεπε νὰ γίνωv δεκτῆς —παρὰ τὴν κατ' ἀκρίβεια ἀντικανονικότητα τῶν χειροτονησάντων— καὶ γιὰ ἓνα ἐπιπρόσθετο λόγο: Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἦταν γνωστῆς ἀρκετῆς περιπτώσεις χειροτονιών πού ἔγιναν δεκτῆς παρότι οἱ χειροτονησάντες ἦταν αἰρετικοί, ἐνῶ στὴν περίπτωσή μας οἱ χειροτονησάντες βουλγαροεπίσκοποι ἦταν ὀρθόδοξοι³⁷. Ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ἀναφέρει³⁸ τὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατολίου³⁹

37. Βλ. Ἱερ. Κοτσώνη, *Ἡ κανονικὴ ἀποψὶς περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (Intercommunio)*, Ἀθῆναι 1957, 175-176, ὅπου μεταξύ τῶν ἄλλων ἀναφέρονται τὰ παραδείγματα τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας πού εἶχε χειροτονηθεῖ ἀπὸ Ἀρειανὸς καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ πού εἶχε χειροτονηθεῖ ἀπὸ τοὺς Μονοθελεῖτες.

38. J. Pitra, ΡΜΣ', 569.

39. Οἱ συνθήκες ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας τοῦ Ἀνατολίου περιγράφονται σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν πάπα Λέοντα στὴ Ρώμη, χρονολογούμενη τὸ Νοέμβριω-Δεκέμβριω

(449-458), πού είχε χειτοποιηθεί από τὸν πρεσβεύοντα τὶς κακοδοξίες τοῦ Εὐτυχοῦς Διδάσκορο Ἀλεξανδρείας, φανατικοὶ ὀπαδοὶ τῶν ὁποίων εἶχαν πληγῶσει θανάσιμα τὸν Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανὸ (446-449) μετὰ τὴ ληστρική σύνοδο τῆς Ἐφέσου⁴⁰ πού ἀποδεχομένη τὶς αἰρετικὲς ἀπόψεις τοῦ Εὐτυχοῦς εἶχε ἀποφασίσει νὰ τὸν καθαιρέσει. Τὴν ἴδια ἀποψη γιὰ ἀποδοχὴ χειροτονίας γενομένης ἀπὸ αἰρετικούς ἐκφράζει ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις του στὸν ἐρωτήσαντα μητροπολίτη Δυρραχίου Κωνσταντῖνο Καβάσιλα⁴¹: «καὶ αἰρετικῶν γὰρ χειροτονίαι τοῖς ὀρθοδόξοις δεκταὶ εἰσι, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων παράδοσιν, ὀρθοδόξων ἢ ὄντων ἢ γινομένων τῶν ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένων». Παρότι ἡ γενικευμένη αὐτὴ θέση τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ δὲν ἀναγνώριζε τέτοιες χειροτονίες, οἱ χειροτονίες ἀπὸ αἰρετικούς, πού κατ' ἐξαιρέση καὶ κατ' οἰκονομία ἀναγνωρίσθηκαν ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἔδωσαν στὸ Δημήτριο Χωματιανὸ καὶ τὴ σύνοδο τὸ ἐπιχείρημα γιὰ νὰ κάνει δεκτὲς χειροτονίες Βουλγάρων πού ἦταν ὁμόδοξοι, παραγνωρίζοντας ἄλλα κανονικὰ κριτήρια πού ἔθεταν προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐγκυρότητά τους.

Ἡ λύση πού δόθηκε ἦταν μιὰ λύση οἰκονομίας. Δὲν ἦταν βέβαια ἡ πρόταση πού ἔγινε ἀπὸ τὴν ομάδα τοῦ ἐπισκόπου Μογλαινῶν πού ζητοῦσε νὰ γίνουν δεκτὲς τόσο οἱ χειροτονίες τῶν ἐπισκόπων, ὅσο καὶ οἱ χειροτονίες τῶν κληρικῶν πού χειροτονήθηκαν ἀπὸ αὐτούς, σὰν νὰ μὴν εἶχε παραβιαστεῖ καμία κανονικὴ διάταξη. Ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ ἐκήρυξε ἐκπτώτους τοὺς Βούλγαρους ἐπισκόπους, ἀντὶ νὰ τοὺς ἐπιβάλλει τὴν ποινὴ τῆς καθαιρέσεως, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔκρινε κανονικὲς ὅλες τὶς ἄλλες χειροτονίες πρεσβυτέρων καὶ διακόνων πού εἶχαν γίνει. Ἦταν αὐτὸ μιὰ λύση οἰκονομίας γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν ἀσύμφορα ἀποτελέσματα μὲ τὴν ἀκύρωση πολυαριθμῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι στοὺς

τοῦ 449. *Mansi* VI, 44. *PL* 54, 854-856. V. Grumel, *Les registes* (de 381 à 715), Nr 111.

40. Γιὰ τὴ σύνοδο τῆς Ἐφέσου βλ. Εὐάγγελος, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Β', 18. Ἔκδ. J. Bidez - I. Parmentier, *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, London 1898 (Ἀνάτ. Amsterdam 1964). Μετὰ τὴν καθαιρέσή του ὁ Φλαβιανὸς ζήτησε τὴν παρέμβαση τοῦ πάπα στὸν αὐτοκράτορα, στὸ Γιουβενάλιο Ἱεροσολύμων, Θαλάσσιον Καισαρείας καὶ Εὐθύμιο Ἐφέσου γιὰ τὴν ἄρση τῆς καταδίκης του καὶ τὴν ἀποκατάστασή του. V. Grumel, *Les registes*, Nr 110a. Βλ. καὶ Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, Κωνσταντινούπολις 1885-1890, 186-188.

41. J. Pitra, *PNΣ'*, 630 (Ἐρώτησις Γ', 625-630). Ἡ ἀπάντησις αὐτὴ ἀνήκει πράγματι στὸ Δημήτριο Χωματιανὸ καὶ ὄχι στὸν Ἰωάννη Κίτρος. Πρβλ. J. Darrouzès,

κληρικούς αὐτοὺς ἐπιβλήθηκαν ἐπιτίμια⁴² μὲ σκοπὸ «τούτοις τοιῶδε καθήρασθαι». Μέσα στὸ ἴδιο πνεῦμα γίνεται καὶ ἡ ἐπίκληση τοῦ Κυρίου στὸ τέλος τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι θὰ «ἐπισφραγίσῃ τὴν συνοδικὴν ταύτην ἡμῶν πράξιιν διὰ τῆς αὐτοῦ εὐλογίας καὶ χάριτος καὶ ἰλεως πᾶσι γενήσεται».

«Les réponses canoniques de Jean de Kitros», *REB* 31 (1973) 319-334. G. Prinzing, *Die πονήματα διάφορα*, 42 καὶ 217.

42. J. Pitra, ΠΝΣ', 570: «Εἰς μνήμην μέντοι διαρκεστέραν τοῦ πράγματος τετύπεται ἐπιτιμίῳ τούτοις τοιῶδε καθήρασθαι, ἵνα δηλαδὴ ἐπὶ μῆσι τέτταροι δευτέρα μὲν καὶ πέμπτη ἀποχὴν ποιῶνται κρέατος καὶ τυροῦ καὶ ψοῦ, τετράδος δὲ καὶ παρασκευῆς ξηροφαγῶσιν, ἄρτων μόνων καὶ ὕδατι χρώμενοι καὶ ἐκάστης ἡμέρας τεσσαρακοντάκις γονυκλιτύσιν, ἄνευ σαββάτου καὶ κυριακῆς καὶ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν, ἐν οἷς γονυκλίνειν οὐ προστετάγμεθα».